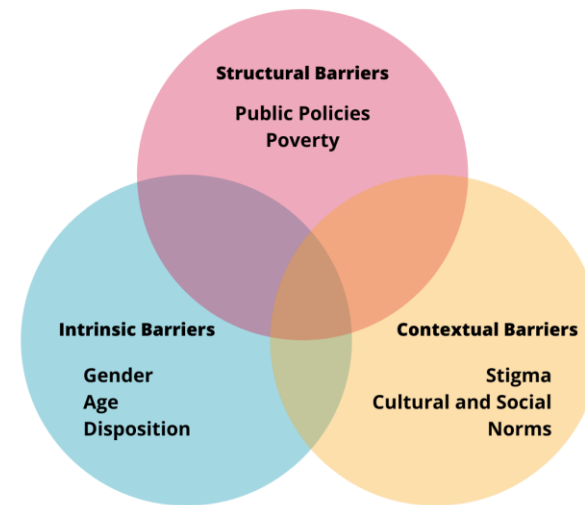

**МӘДЕНИ, ҚҰРЫЛЫМДЫҚ ЖӘНЕ
РӨЛДІК МАРГИНАЛДЫЛЫҚ**

**ОРЫНДАҒАН: АЗАТҚЫЗЫ АЛЬФИЯ
КУРС/МАМАНДЫҚ: 3-КУРС, МӘДЕНИЕТТАНУ
ҚАБЫЛДАҒАН: АЛИКБАЕВА М.Б**

Қазіргі зерттеушілер маргиналдылықты зерттеуде үш тұжырымдамалық бағытты ажыратады: рөлдік, құрылымдық және мәдени. Оларға сәйкес, біз, ең алдымен, рөлдік маргиналдылық туралы айтуға болады. Ол өзін-өзі, референттік топпен мәртебесін сәтсіз корреляция нәтижесінде туындайды. Бұл жағдайда, әдетте, біз маргиналдылықты жүзеге асырудың жеке нысаны туралы айтып отырмыз. Маргиналдылықтың осы ерекше түріне назар аудару жалпы алғанда маргиналдық проблемасын жоюдың бастапқы нүктесі болды.

Маргиналдылықтың екінші түрін құрылымдық маргиналдылық деп атауға болады, ол маргиналды әлеуметтік, саяси, экономикалық және т.б. топтарды сипаттайды. Бұл жағдайда құрылымдық маргиналдылықтың ерекше көріністері ретінде әлеуметтік, саяси, экономикалық, этникалық және басқа да маргиналдық түрлерін қарастыруға болады. Ең көп зерттелгені – ең алдымен әлеуметтік-саяси процестердің салдары ретінде қарастырылатын әлеуметтік маргиналдылық. Әлеуметтік маргиналдылық феномені «қоғамның шетінде» әлеуметтік құрылымға біріктірілмеген, мәртебесі төмен адамдар мен топтардың болуымен байланысты. Әлеуметтік маргиналдарға қоғам қалаусыз және бұзушы ретінде қабылданатын барлық адамдар – қаңғыбастар, жұмыссыздар, үйсіздер, біліктілігі төмен және жалақысы төмен «қонақ жұмысшылар», «жаңа кедейлер», үміттері орындалмаған немесе жағдайға тап болған адамдар жатады. «мәртебенің алшақтығы» және басқа әлеуметтік аутсайдерлер. . Қоғамда әртүрлі маргиналды элементтердің болуы оның құрамдас бөлігі болып табылады.

Бүгінгі таңда белсенді түрде зерттелетін құрылымдық маргиналдылықтың тағы бір түрі этникалық маргиналдылық болып табылады. Мемлекеттердің ыдырауы, көптеген жергілікті соғыстар, босқындар санының артуы жағдайында ұлттық мемлекет ішіндегі жеке тұлғаны немесе топты анықтау процестерін талдау посткеңестік кеңістікте ең сұранысқа ие болып көрінеді. .

Мәдени маргиналдылық – белгілі бір әлеуметтік топтардың құндылықтарында, өмір салтында, мінез-құлық ережелерін сақтаудың демонстрациялық нысандарында, салт-дәстүрлерде, мәдени артықшылықтарда бір уақытта әртүрлі мәдени жүйелерде және әлеуметтік-мәдени ортаның сәйкес кетуінде басшылыққа алынатын меншігі, өмірлік жағдайлардың ерекше тоғысуы, атап айтқанда, басқа мәдениет өкілдерімен тікелей және ұзақ мерзімді байланыстардың қажеттілігі (қос тілділік, келіспеушілік, ұлтаралық неке құбылыстары, көші-қон ағымына араласу, көрші елдермен сауда алмасу және т.б.). Бұл қасиет қоғамдағы маргиналды топтардың жағдайын көрсетеді және әлеуметтік жағдайын анықтайды. Сонымен қатар, дуальді (үштік және т.б.) мәдени бағдар міндетті түрде қабылданған мәдениетпен маргиналды топты сәйкестендірумен бірге жүрмейді, интеграция толық емес немесе тек демонстрациялық болуы мүмкін, дегенмен кейінгі ұрпақтарда интеграция дәрежесі әртүрлі болуы мүмкін(айқын немесе азырақ).

Мәдени маргиналдылықтың мысалы ретінде андеграунт (ағылш. underground – жер асты, жер асты) сияқты құбылысты қарастырайық. «Жер асты» ұғымы АҚШ-та 60-жылдары пайда болды. 20 ғасыр және буржуазиялық қоғамның бұқаралық мәдениетінің нормалары мен құндылықтарын жоққа шығаратын кең маргиналды қозғалыс деп аталатын контрмәдениеттің құрамдас бөліктерінің бірі болып табылатын Нью-Йорк богемиясының бастапқы андерграунт субмәдениетін белгілейді. Андеграунт адамның санасында үстемдік ететін әлеуметтік мінез-құлық дағдылары мен эстетикалық нормаларды және «дәстүрлі» дегенді жоққа шығарады. В.Курицын атап өткендей, «андеграунт– бұл жеке адамның жан дүниесін құтқару емес, институт. Бұл өз құндылықтары мен басымдықтарын, өз иерархияларын жасайтын жеке тұлғалардың сыни массасы...». Метрополитеннің негізгі сипаттамаларына нақты анықталған коммерциялық қызығушылықтың болмауы, нонконформизм, тәуелсіздік, инновацияға және эксперименттерге ұмтылу жатады. Бұл сипаттамалар батыстық пен кеңестік андеграунт ортақ, дегенмен олар айтарлықтай ерекшеленеді.

Кеңес Одағында 1950 жылдардың ортасы - 1980 жылдардың аяғында андеграунт өзін кеңестік «ресми өнерге» қарсы қояды, осылайша кеңестік өмір салтын саяси және эстетикалық қабылдамауды білдіреді. Тек болашаққа бағдарланған батыс андеграунт қызметінен айырмашылығы, кеңестік нұсқа өткенге, дәстүрге жүгінуді, «үзілген дәстүрлерді қалпына келтіру әрекетін - кез келген, тек социалистік реализм болмаса. Батыс сияқты, кеңестік андеграунт қызмет белгілі бір субмәдениет аясында, яғни бір мақсат, құндылықтар, стандарттар және көзқарастар жүйесімен біріктірілген адамдар қоғамында дамиды. Әрбір альтернативті қауымдастық мінез-құлық кешенін құруға ықпал ететін бірлестіктің идеологиясы мен мақсаттарын құрайтын референттік топтың төңірегіне топтасады. Мұндай оқшаулау жеке шығармашылық өзін-өзі көрсетуге назар аударумен бірге жаңадан пайда болған мәдени формалардың тұтастығын қамтамасыз ететін ұжымдық нормалар мен жаңа стандарттарды жасауға мүмкіндік береді. Осылайша, андеграунт мәдениет біркелкі қарым-қатынас түріне дейін төмендемейді және әр жергілікті жағдайда ерекшеленеді.

Алайда, андеграунт жеке субмәдениеттердегі (жер асты әдеби, музыкалық және т.б.) бар мазмұндық айырмашылықтарға қарамастан, белгілі бір құндылықтар иерархиясымен ұйымдастырылған ұқсас ішкі қатынастар жүйесі бар ерекше маргиналды институттар тізбегі ретінде әрекет етеді. Оның орталығы мен перифериясын қалыптастырады, сөйтіп ресми құрылым иерархиямен бәсекеге түсе бастайды.

Зерттеулер көрсеткендей, уақыт өте келе андеграунт маргиналды мәдени өрістің балама орталығы бүкіл үстем мәдениеттің орталығына айналуы мүмкін, әлеуметтік-мәдени құндылықтардың дәстүрлі жүйесін мәдениет шекарасына итермелейді. Н.А. Хренов бұл жағдайда бифуркациялық сипаттың дамуымен айналысады, ал мәдени маргиналдылық мәдениеттің өзін-өзі ұйымдастыруының жетекші факторы ретінде әрекет етеді.

Назарыңызға рақмет!